

مدینے دے کوتک تے بصرہ، شاؤشتر جانا



مسجد نبی، مدینہ۔ ایہہ وی پہلاں کعبے وانو کھلی مسیت ہی ہندی سی۔ بھاؤ بناں چھت دے۔ اج ماڈرن تکنالوجی نال لیس ایہہ مسیت ویکھنی بندی ہے۔ کھبے ہتھ جھڑے کھلی تھان تے تھم نظر آ رہے ایہہ آٹومیٹک چھتیاں جے جو دھبے آتے مینہ ویلے آپ مہارے کھلداں تے۔ اس عمارت تے آکے عسریاں دے پیٹھول والے ڈالر آپ مہارے چھلکدے تے۔ حضرت محمد نے سادگی سکھائی سی۔ اتھوں تک کہیا سی کہ میری قبر وی پکی ناں بناؤنا۔ پر مسلماناں نے مٹی دے ڈھیر دوالے ہی سنگ مرمر جڑھ دتا ہے۔ خیر ہر مذہب دے شر دھالو اوے ہی کردے۔

جدو بابا جی نوں مکے رہندیاں دو کو مہینے ہو گئے اتے جویں پھر مکے وچ رونقاں گھٹیاں تان مردانے تانا مار دتا، "بابا کتے مکے وچ ہی تان نہیں اپنا مقام بناؤن دا ارادہ؟" گورو صاحب مردانے دا اشارہ سمجھ گئے تے چھیتی ہی (اگست ۱۵۳۱) مدینے ول کوچ کر دتا۔ ۱۰ ویں دن مدینے پہنچ گئے۔

مدینہ۔ مدینہ مکے دے پہاڑ پاسے نگ دی سیدھ تے ۳۵۰ کھ. می (سڑک رانہی ۵۰۰ کھ. می) ہے۔ گورو صاحب دی یاترا ویلے سادھن اوٹھ سن۔ انج بہتے شر دھالو پیدل ہی جایا کردے سن۔ حالان امیر لوک جدا جا کے اوتھو سمندر رستے وی جاندے سن جس کارن پیدل سفر ادھا ہی رہ جاندا ہے۔ مکے دے مقابلے مدینہ تھوڑا ہریا بھریا ہے، جتھے پانی دی کمی نہیں ہے۔

اتھے مسجد این نبوی ہے جتھے حضرت محمد صاحب نوں دفنایا گیا سی۔ مدینہ وکھے ہی محمد صاحب دی دھی فاطمہ، دوہتے حسن تے سوہرے ابو بقر دیاں قبران ہن۔

محمد صاحب دے ویلے دیاں اتھے تن مسیتاں ہن۔ مکے واگو مدینے دا اندرون حصہ وی غیر مسلماناں دے داخلے لئی منا ہے۔ حالان باقی شاہر وچ غیر مسلماناں دے داخلے تے پابندی نہیں ہے۔

نبی والی مسیت دے دروازے تے جا بیٹھا بابا

اوہ مسیت جتھے حضرت محمد دی قبر ہے دے دروازے دے کول اک پاسے گورو صاحب تے مردانے کیرتن ارمبھ دتا۔* مردانے دی سریلی دھن نے لوکاں دا دھیان کھچیا پر کلام انان نوں سمجھ نہیں آیا۔ سنگیت موسیقی تان انج وی اسلام وچ حرام ہے تے منا ہے۔ اس تے کسے کٹڑے کہہ دتا ایہہ کوئی کافر منگتے نہ۔ پھر کی سی اوتھے ساریاں نے اٹے روڑے چک لئیے، گورو صاحب تے مردانے نوں مارن لئی۔ اک روڑا آٹھہاہ کردا مردانے دی رباب تے وجا۔ "ہن مرے بابا،" مردانہ چیک اٹھیا۔ ہلڑاج خوب ہسے۔

گورو صاحب نے دنگتیاں ول جویں پیار بھری نگاہ ماری انان دے پتھر روڑے اوتھے ہی کھلو گئے۔ روڑے

بتھان نال ہی چمبڑ گئے۔

ایہہ کوتک جویں ہویا شہر وچ رولا پے گیا۔ گلّ امامان تک وی پہنچ گئی۔ اتھوں دا امام حضرت علی دی اولاد وچوں سی۔ اونی دنی مسیت دے نیڑے نیڑے ہی پر بندھکاں تے قاضیاں مولانیاں دے گھر بندے سن۔ سبھ قاضی، ملان، پھولا، پیر، فقیر باہر نکل آئے۔ امام کمالدین، جمالین، کتبدین، گاؤنسدین، کرمدین، جعفر، صافی سبھ اچمبھت ہوئے ویکھ رہے سن۔ موسیقی! تے اوہ وی حضرت دی درگاہ دے کول!

بابا تے مردانہ اپنی مستی وچ گائی جا رہے سن۔ D پر امام جعفر رباب سن کے اندت ہو رہا سی۔ شید دی سماپتی تے اس نے گورو صاحب نوں جھک کے سلام کیتا۔ اوہ تھوڑا بہت ہندوستانی زبان جانتا سی۔ انوں ویکھ کے سبھ نے گورو صاحب نوں سلام کیتا۔ امام کہن لگا کہ انان بھلنہار لوکاں تے ترس کرو۔ گورو صاحب نے پھر نگاہ ماری تے سبھ دی خلاصی ہوئی بھاو روڑے جھڑے بتھان نال ہی چپک گئے سن چھت گئے۔

حضرت محمد دے گھر دیاں نہاں۔ بیٹھاں پراتت والیا اس ویلے دا گھر دا کجھ سامان اکٹھا کیتا ہے تان کہ موجودہ پیڑیاں نوں پتہ لگ سکے کہ اس ویلے جیوں کبھو جیہا سی۔ ایہہ تصویراں اسپن اس کر کے دے رہے ہاں تان کہ شرومنی کمیٹی اتے کار سیوا والیاں نوں کجھ محسوس ہووے جو گورو صاحب دیاں یادگاراں ڈھاہ رہے۔ ایہہ تصویراں جیوں اسپن دے رہے ساں ساڈے مٹ وچ گرو دوارہ گورو کے محل، امرتسر آ رہا سی۔ جس چنگے بھلے گردھام نوں کار سیوا والیا ڈھاہ ڈھیری کر کے اوتھے سنگ مر مری رکھا ستھان بنا دتا۔



آجنمساکھیاں انوسار گورو صاحب مکے وکھے سال بھر رہے۔ جو غلط ہے۔ کیونکہ گورو صاحب دا سارا جیون نرنکار دی بوند دے پرچار نوں سمرپت ہے۔ اوہ اک وی دن کتے وادھو نہیں سن گزاردے۔ مکے دا میلہ مکن ایرت اتھے گورو صاحب دے بے ربن دا سوال ہی پیدا نہیں ہندا۔ در اصل سال بھر گورو صاحب نے عرب دیساں وچ گھمے سن۔

D کجھ جنم ساکھیاں (گہانی ۲۶۰) انوسار گورو صاحب نے اتھے شید "بسنت پنڈول محلہ ۱-نؤست چودہ تین چار کر مہلت چار بحالی۔" گایا۔ جیوں کہ اصل وچ ایہہ سید گورو صاحب نے لاپور لاگے بادشاہ بابر دیاں فوجاں دے مدد نظر رچیا سی۔ دیکھو بالا جنم ساکھی۔ انج وی اس سید دا سیندھ پنجاب دے حالات نال ہے۔ اس وچ پنجابی بھاشا دے پتن دی وی گل کہی گئی ہے کہ کوے لوک فارسی بول بول کے فخر محسوس کردے ہن۔ ۱-بالا-۱۸۶

اتھوں دے مولانیاں نے گورو صاحب نوں کتے ستکار نال ٹکا دتا۔ اتھے جو گل بات ہوئی اوہ مدینے دی گوشت کر کے پرسدھ ہے۔ جس دی تعریف پچھے آ چکی ہے۔

---◆---

مردانے نے حضرت محمد دی گور ویکھی

مدینے پھر گورو صاحب نے مردانے نوں کیہا کہ جا مردانیا اپنا چاء لاه آ۔ توں کہندا سی نال کہ مکے تے مدینے دی زیارت کرنی آ۔ سو مدینے آیا اے جا کے حضرت محمد دی قبر دے درشن تا کر دا آ۔ مردانہ کہن لگا کہ اتھے تاں نہی اندر جان نوں منا کردے؟ گورو صاحب نے کیہا نہی نالے بھائی توں تاں مسلمان نے۔ مردانہ کہن لگا گورو جی چھڈو ایہہ گل کہ میں مسلمان ہاں۔ میں کاہدا مسلمان ہاں؟ گورو صاحب نے کیہا کہ توں ضد نہی سی کیتی مکہ مدینہ ویکھن دی؟

مردانہ کہن لگا بابا جی میں سیر دے طور تے کیہا سی کیونکہ مسلمان لوک بہت تعریفاں کردے ہن مکے مدینے دیاں۔ میں کوئی پوجن تھوڑا آیا ہاں۔

مردانہ گور ویکھ کے آیا تے گورو صاحب نوں کہن لگا کہ بابا جی محمد صاحب دی گور کچی ہے۔ گورو صاحب کہن لگے مردانیا محمد صاحب تعریف دے لایق ہن۔ پر مسلمان فلاسفی وچ تشرییاں ہن۔ ایہہ کہندے ہن محمد صاحب نے دوبارہ جنم لینا ہے۔ اوہ بہشت وچ ہن۔ ایہہ سربویاپک نرنکار دے سدھانت نوں نہی سمجھدے۔



حضرت محمد دی کچی؟ قبر

پھر مردانہ کہن لگا کہ بابا جی جہڑا کہندے ہن کہ حضرت نے خدا نال گلاں کیتیاں جس توں قرآن لکھی گئی۔ اس بابت سچ کی ہے؟ گورو صاحب نے کیہا مردانیا رپ نرنکار ہے اوہ پدارتھ جاں مایہ وچ نہی ہے۔ پدارتھ توں بناں آواز پیدا نہی ہندی۔ سو نرنکار بولن توں پاک پوتر ہے۔ کیونکہ اوہ سربویاپک ہے اوہ سانوں بدھ بخشدا ہے۔ نرنکار خدا دا محرم بھاق دل دا بھید جانن والا یار، اس دنیا وچ کوئی ہو ہی نہی سکدا۔ پر یاد رکھ خود مسلمان وی مندے ہن کہ محمد صاحب نے فرشتہ جبرائیل نال گلاں کیتیاں تے قرآن اوسے دا نتیجہ ہے۔

---◆---

مدینے دی گوشت

مکے مدینے دی گوشت بارے اسیں پہلاں ہی واقفیت دے چکے ہاں۔ ایہہ جنم ساکھیاں توں وی پہلاں رچی گئی سی۔

اتھے مدینے وچ جدوں اوہ امام لوک گورو نانک دے کوتک ویکھ چکے ہندے ہن تاں ایہناں نال جو گل بات ہندی ہے گوشت وچ چھند بند کیتی ملدی ہے۔ کجھ اک نمونے اس پرکار ہن:-

سوال امام کریمدین سید

(امام نے پچھیا کہ ایہہ آتما دا کی حساب کتاب ہے۔ ایہدی شکل صورت کیہو جہی ہندی ہے۔ جانورتے انسان دی روح وچ کی فرق ہندا ہے؟ ایہہ دنیاں کتھوں پیدا ہندی ہے تے کس وچ سما جاندی ہے)

کہہ کریم کہ نانکارو حاس دا کی تول۔

مورت کی ہے روح دی موٹے پتلے کھولہ۔

رنگ کنیہا روح دا، کون بناون ہار۔

بہتے ہین کہ اک ہے، چھوٹے بڈے اچار۔

انسان اور حیوان دی، حتی تپھاوت ہوئی۔

روح خدا انسان دا، اکو ہے کہ دوئی۔

کتھوں عالم ایجادا، کتھے جائ سماہ۔

ایہہ حقیقت جو دیسے، سوئی رسول خدائی۔

(ارتھ: تپھاوت-پھاسلا، دوری)

جواب نانک شاہ

(گورو صاحب نے جواب دتا کہ تسلی محسوس کر رہے ہو ناں کہ ہوا چل رہی ہے۔ کوئے درکھتاں نوں جھکا رہی ہے۔ ایہدی کی صورت ہے؟ پانی کنا کو ہے؟ آگ دا قد کاٹھ شکل صورت کی ہے؟ سو ایسے طرحاں انسان اتے حیواناں دی روح ہندی ہے۔ اس دی کوئی شکل صورت نہی ہندی۔ وچاری جل وچ اپجی ترنگ دا کی روپ ہو سکدا ہے۔ اسے طرحاں آتما دی کہانی ہے۔)

نانک کہے کریمدین بادے دا کی تول۔

صورت کی ہے پون دی، سیٹے برچھاں رول۔

آتش دا کی قد ہے، موٹا پتلا ہوئی۔

کون ترنگ بٹھاندا، رنگ آب دا کوئی۔

چند بمب پرتبمب جیوں، اکو دیسے اننت۔

دیوے دا پرکاش جیوں، چھوٹے بڑا ہونت۔

بادی روح انسان دی، خاکی روح حیوان۔

بادی روح خدائی دی، صاحب سگل جہان۔

روح ن چھوٹا بڑا کس، چھوٹے بڑے سریر۔

اندر باہر سرب دے پسریا اکو بیر۔

جل ترنگ جیوں رب تے جگ اپجے ہوئی لین۔

قدرت چلت خدائی دی، سچی ہم کہہ دین۔

سوال کریمدین

ولی ہند سن نانکا دس ہمارا سوال۔

حق بگانہ جو کھائے تنہا کون حوال۔

موٹے خاکو جے ملے ونڈن آدم ہوئی۔

لینا دینا دنی دا کیوں کر فیصل ہوئی۔

اگے اک خدائی جے ایتھے کیوں دو حد۔

سچی گل سنائی دہ کوڑی دیہورڈ۔۔
کون عبادت ربّ دی بہست ہمیش دوائ۔۔
مرشد توں ہیں جگت دا سچا راہ بتائی۔۔

جواب نانک شاہ

(بابے نے کہا کہ امام جی جو لوک بیگانے حق تے ہتھ پھیردے نے اوہ سکھی نہیں بندے۔ پھر آتما کدی نہیں مردی۔ ایہہ لینا دینا اس دے سر پندا ہے۔ سو بھائی ایہہ ہندو مسلمان دا جھگڑا چھڈ۔ اتاں وچ اوہو فرق ہے جو سنیا را گھنیاں وچ پا دندا ہے۔ بھائی مول وچ تاں سونا ہی ہندا ہے۔)

سنو امام کریمدین نانک کہے فقیر۔۔
حق بگانہ جے کہسن، مرسن ہوئی جہیر۔۔
نندک چور لوار جے متر دھوہ جیئ۔۔
بندر رچھ قلندری بیل گدھا پر ہوئی۔۔
جیؤندے دکھ سہاردے مر دوزخ مے جاہ۔۔

لینا دینا روح نے، روح ن مرے کداہ۔۔
فرقے دوویں ردّ کے، اکو منّ خدائی۔۔
اکو سوٹنا بھانت بہو گھنے نام سدائی۔۔
گوشے بیٹھ دھیان دھر صورت صاحب ایہہ۔۔
سوٹنے وانوں چمکدا نوروں نور دسیہ۔۔
درشن ہوسی اوس نوں جس دے وڈے بھاگ۔۔
ملے نور میں نور تس، جس نوں ہوئی انوراگ۔۔
(جہیر-غمغین، لوار- بکواس کرن والا، انراگ- پریم/پیار)

سوال بہاودی پیر

(ربّ اتے روح وچ کی فرق ہے؟ اتھے ملتان والے پیر نال گل بات دسی ہے تے ایہہ کہا کہ اوہ وی حج ویلے اتھے حاضر سن۔)

بولیا پیر بہاودین ملتان مکیہوم۔۔
کون نمونہ روح دا کتھے رہے کدوم۔۔
بھید خدا عر روح دا جو کجھ حئی بتائی۔۔
کی کجھ کرے آواز، سے دسے کون اپائی۔۔
جے شکّ اتارے دلے دا، تونہے اول فقیر۔۔
میں جوئندا سچدا، کہے بہاودی پیر۔۔
(جوئندا - کھوجدا/دیکھدا)

جواب نانک شاہ

(بابے نے کہا کہ روح تے ربّ وچ بھید نہیں۔ جویں پانی تے پانی دے تیکے وچ فرق نہیں ہندا۔ سو اس پرکار ہر جیو اس ربّ دا ہی روپ ہے۔ صرف اوہدی ہؤمے نے انوں ربّ توں جدا کر دتا ہے۔)

سن بہاودی پیر توں آکھے نانک شاہ۔۔
ناہ نمونہ روح دا، رہو ن کس ہی جائ۔۔
جات صفحہ توں باہرا، روپ رنگ نہ کوئی۔۔
کرے آوازاں غیب دا ندری پوے ن سوئی۔۔

روح خدائی ن بھید کجھ، رہسن اکو تھائی۔۔
سچی ایہو بندگی رہنا خوشی رجائی۔۔
سبھ نوں نور کھدائدا، جانے اپنا آپ۔۔
جان آپ پچھانیا، تنان پنّ ن پاپ۔۔

(صفحہ - سدھا / سرل)

سوال پیر بہاودی

(اکھے دس پھر کہڑا مذہب چنگا، ہندواں کہ مسلماناں دا؟)

آکھے پیر بہاودین سنہو نانک شاہ۔۔

ردے دوویں مذہب تیں تیجا کون سراہ۔۔
ہندو اتے مسلمان دوئی، آدم دے فرزند۔۔
کیہڑا پاس خدائی دے، کیہڑا دور رہند۔۔
کھاندا کی خدائی ہے، پہنے کون پوشاک۔۔
کیہڑا مذہب نپاک ہے، کیہڑا سچا پاک۔۔

جواب نانک شاہ

(بابے کہا کہ ایہہ مذہب وغیرہ بندیاں دے بنائے ہوئے ہن۔ ربّ نے مذہب نہیں بنائے۔ ہاں جے کوئی اجیہا فرقہ ہوئے جہڑا سچ دے راہ تے چلے تاں انوں منّ لو کہ ایہہ رسی مذہب ہے۔)

نانک کہے بہاودین ردے ہن گمراہ۔۔

سوئی مذہب اکال دا، پھڑسی سچا راہ۔۔
مذہب ن کوئی ربّ دا، بندیا کرے آزاد۔۔
اوہ نزیک خدائی دے جے رکھدے ہیں یاد۔۔
کھاناں غم ہے ربّ دا، پینن کھما پوشاک۔۔
کوڑے کٹل نپاک ہے، سچے صد ہی پاک۔۔
مذہب سرہ پر چلدے گڈی جیوں کاپوت۔۔
تینوں لیک ن چلدے، سورے سنگھ سپوت۔۔
نانک آکھے سچ پندھ، سنوں بہاود پیر۔۔
ردی ہندو ترک نو بنوں فقیر۔۔
ردّ جھوداں کافراں منا پھکاں تے مولہڈ۔۔
رومی، عیسائی، جنگی، ارمانی راہ بڈ۔۔
حبشی تے کلماک بندھ چینیہ پارسی واہ۔۔
نانک سچے نام بن، مذہب سبھے گمراہ۔۔

سوال پیر جلال دین

(اچ دے جلالدین پیر دا گدی نشین گورو صاحب نوں صلاح دندا ہے کہ جے توں اسلام دے دائرے وچ آ جائے تاں تینوں سبھ منن۔ نالے ہندو نوں کدی بہشت نصیب نہیں ہندا)

آکھے پیر جلالدین سن نانک شاہ فقیر۔۔
ہندو صورت دوزخی وچ آتش ہون ظہیر۔۔
مسلماناں واسطے بہشت بنائے ربّ۔۔
جے توں ہوئیں محمدی منن تینوں سبھ۔۔
ہندو بہشت ن کو گیا، آتش دئے جلائی۔۔

اوپناں درود ن پھانتا، کلّ چلیہا نائی۔۔

جواب نانک شاہ

(ایہہ کیو تسان ہندو-مسلمان، ہندو-مسلمان، دی رت لائی ہوئی ہے؟ کی تسی اس توں باہر نہی سوچ سکدے۔ بھائی بہشت مذہب کر کے نہی ملدا۔ جے اوہ ملدا ہے تان نیک عملن کر کے۔)

نانک آکھے پیر جی کیوں کرسیں ہنکار۔۔

ہندو مسلمان سبھ، آپے کرے کرتار۔۔

روح ن ہندو ترک ہے، مذہب جسے دے سبھ۔۔

بشٹا مٹی خاک ہوئی، جسا سبھدا لبھ۔۔

مذہب کیسے دی بہشت نہ، دوزک بہشت بھگائی۔۔

پیغمبر اوتار جو، کیسے ن رکھ سکاہ۔۔

جے کوئی الٹاں کرے چہ، سو بھی دوزک جاہ۔۔

مشکل مسلمانڑی ہندو ہر کم ماہ۔۔

دوویں قایم نہ رہن، داعوے کر اٹھ جاہ۔۔

نانک دعویٰ جھڈیا دہ تے نیارا ہوئی۔۔

اتھے ملن بڈیائیاں درگہہ پاوے ڈھوئی۔۔

سوال پیر بہاودی

(بہاودی پیر پھر باقیان نوں گورو صاحب بارے واقفیت دندا ہے کہ تسی اس نوں جانندے نہی ہو۔ ایہہ مندا تان نہی پیر ایہہ کوئی پیغمبر ہے جس نے مکہ وی پھیر دتا ہے۔ ایہہ ہر چیز نوں رد کر رہا ہے: بید کتیپ، ہندومت اسلام۔ کجھ وی ہووے ربّ اسدی مندا ہے۔)

بولیا پیر بہاودی سن جلالدین پیر۔۔

نانک پاسوں پچھنا بہت ایہو تقصیر۔۔

ظاہر عظمت اسدی کعبہ دتا پھرائی۔۔

مذہب سبھے منسوخ کر، منیا اک خدائی۔۔

چار کتاباں بید چار، پیغمبر اوتار۔۔

کرے سبھے منسوخ ان، منے امام ن یار۔۔

بھاویں مونہوں ن آکھدا ظاہر دسن اثار۔۔

آیا اخیری دھروں ایہہ پیغمبر اوتار۔۔

بڑا فقیری مرتبہ مار پھتی سچ راہ۔۔

مار پھتوں جو باہرے سبھے ہیں گمراہ۔۔

محرم تسیں ن پیر جی، نانک بڑا فقیر۔۔

ربّ جسے دی مندا سوئی وڈا پیر۔۔

جواب بابا نانک

(بابا بولیاں ایویں تعریفان ناں کر۔ ایہہ ربّ دی صفت ہے کہ اوہ نتائیاں نوں تان دندا ہے۔)

نانک آکھے پیر سن، میری کرن تعریف۔۔

بڑا کرے صاحب کیسے، چاہے کرے حریف۔۔

ربّ نتائیاں تان ہے، نمائے دا مان۔۔

جے کیر وچ بل کرے، لیوے فیل رنجان۔۔

ندیان وچ ٹپے دکھالے تھلیں کرے اسگاہ۔۔

کیڑا تھاپ دیئے پاتشاہی لشکر کرے سواہ۔۔

(ہریہہ - ہم پیشہ، متر)

چھند

(تھاڈیاں گلاں منیاں پر ایہہ دسو تسی بندواں دے کھڑے فرقے دے ہو؟)

بچن سبھے ست گر کے پیارے لاگے پیراں تانٹی۔۔

کری دست بول گل مل کے، آند بھئے مہانٹی۔۔

پچھیا سچ پیر جی، دسو جامہ کس گھر دھارا۔۔

ہندو ہکے مسلماناں فرقہ کون تمارا۔۔

جواب نانک شاہ۔۔

ہندو کہاں تا مار بہ مسلمان بھی ناہ۔۔

پانچ تہ کا پتلا غیبی کھیلے ماہ۔۔

غیبی آیا غیب توں، آن لگایا عیب۔۔

الٹ سمانا غیب میں، مٹ گئے سبھے عیب۔۔

کلجگ نانک نرملا پنٹھ چلايو آئی۔۔

بید کتیپو باہرا، جہدے ایک خدائی۔۔

کلجگ نانک نرملی سکھی ہے پروان۔۔

پار اترے امتی، ستنام دے دان۔۔

ہندو مسلمان سبھ مذہب چلائے کور۔۔

سچا مذہب الہ دا، لا مزبی اک نور۔۔

عملن اتے نپڑے صاحب دے دربار۔۔

کوئی کرے سہائی ن، پیغمبر اوتار۔۔

پھیر قاضی رکندین بولیا

اکھے قاضی رکندین سنہو چار امام۔۔

نانک آیا جگت پر، لے سچا فرمان۔۔

بولے سید جلالدین اور بہاودی پیر۔۔

نانک تائیں چھوڑنا بہتی ہے تقصیر۔۔

بولے چار امام ان ردے پیغمبر یار۔۔

مذہب کرے منسوخ ان جو ہے وچ سنسار۔۔

صلح کل ایہہ پیر ہے ردّ کریگی کور۔۔

بن پر میثور اور کی منت کر ہے دور۔۔

شرا چنھی کچھ اپنا ناہ چلاوے کاہ۔۔

(یار - مسلمان مندے ہن کہ اللہ دے چار یار ہن جو ہمیشاں اللہ دے نال ہی رہندے ہن۔)

سوال امام۔۔

سنہوں نانک ہندوی سچا راہ بتائی۔۔

جس پینڈے سو چلداں ملکل موت ن کھائی۔۔

قاضی ملان پنڈتی جگت بھلایا راہ۔۔

اللہ من فقر رہے فقر اللہ دے ماہ۔۔

مرتبع بڑا فقیر دا فرمایا ربّ آپ۔۔

کیڑھی کریئے بندگی جس کر ہوئی ملاپ۔۔

جواب نانک شاہ سورا

نانک آکھے سچ دی سن ہو پند امام۔۔
 چھڈو خودی تکبری بنوں ن شرا غلام۔۔
 طوبیٰ کرو گناہ تھیں، حق پرایا چھڈ۔۔
 لوک دکھاوا نہ کرو، من اللہ وچ گڈ۔۔
 اوہی محمد مہادیو قلمان منتر ایک۔۔
 کرن چھید سنت اکو اللہ رام بویک۔۔
 قربانی تے بلی اک، دیول اوہی مسیت۔۔
 بہرم بھید تچ دویت کو، تے جاوے جگ جیت۔۔
 کر اللہ دی بندگی ایکا ایکی ہوئی۔۔
 صلح آلونی چٹنی پیسی مشکل کھوئی۔۔
 پند فقیراں جو سینے ہندو مسلمان۔۔
 ہون گناہی پاک سبھ پاون سکھ سبحان۔۔
 اک دی کر بندگی دوجا فانی دھار۔۔
 کتی لکھ پیغمبران کتے ہیں اوتار۔۔
 پنڈت ملا جوتشی جوگی قاضی شیخ۔۔
 کیسے شانت ن آتیا پاتہ مرشد ویکھ۔۔
 حاضر ناظر رب اک ہندو مسلمان۔۔
 جو چلے سو پہنچ بے تچ کے مزب گمان۔۔



قاضی رکن دین، گورو صاحب آتے مردانہ۔ (بی: ۴۰ تصویر)

سچا فرقہ ساجیا نانک شاہ فقیر۔۔
 جو آوے درڈھ بھاؤ کر پاوے گئی گہیر۔۔ (پند-
 اپدیش)
 گورو صاحب دی مدینہ آمد کر کے مذہبی محلیاں وچ
 حل چل مچ چکی سی۔ پر گورو صاحب کسے بیگانے
 وانو اپدیش نہی کردے سن۔ اوہ سمچی منکھتا نوں
 اپنا پروار سمجھدے سن۔ مکے مدینے والیاں اتان نوں
 مسلمان ہی تسلیم کر لیا سی۔ فرق بس اتان کو کہ
 گورو صاحب ہند دے آؤلیئے سن۔ CE

CE مہما پرکاش سمیت فٹ نوٹ - ۴۵، لوکان نے اتھے گورو
 صاحب دیاں کھڑاواں یادگار دے طور تے سانبھ لئیاں۔ وقت پا
 کے جدوں اگلیاں پیڑیاں نے اتان کھڑاواں دی قدر گھٹائی تاں اچ
 دا اک پیر اوہ کھڑاواں وی لے آیا جواج وی اچ دے توشیخانے وچ
 موجود بن۔ یاد رہے اچ شہر دے پیران کول دو جوڑے کھڑاواں دے
 بن۔

جنمساکھی کارو حمید ناں دے راجے دی گل کردی ہے۔ جدو کہ
 احمد دیا بن محمد ال-انکاوی دی عربی پستک 'منجم اشرف ال
 ہجاز فی بلاد ال-ہارامائین' (۲۰۰۵) مطابق ہمید بن شمن ال
 حسینی (بھاؤ حمید) گورو صاحب دی مدینہ پھیری ویلے اوتھو دا
 راجا سی۔ اوہ محمد ابو نمائے-دوئے شریف (راجا) مکہ (۱۵۱۲-۱۵۱۶)
 دا سہرا سی۔

۱۷-۱۵۱۶ ای وچ عثمانیہ سلطنت نے مصر دی مملوک سلطنت تے
 حملہ کر دتا۔ خلیفہ المتواکیل ہار گیا تے قتل کر دتا گیا۔ کیونکہ
 خلیفہ دا عہدہ اسلام وچ سبھ توں اپر گنیا جاندا ہے اسمانیان
 سلطنت نے جدوں اس نوں نہ بخشیا تاں مکے مدینے دے امیران
 نوں وی فکر ہو گیا۔ ایہہ پھر اگے ہو کے نذرانے لے عثمان بادشاہ
 سلیم دے اگے جھک گئے۔ نتیجہ ایہہ ہویا کہ سلیم نے مکے مدینے
 دے امیران نوں ناں چھڈیا تے پر اتان کولو موٹی رقم نذرانے دے
 طور تے لئی گیا۔ قدرتی ہے کہ اتان امیران (راجیاں) تے وی پھر
 پیسے اکٹھا کرن وچ کوئی قصور نہی چھدی ہو ویکی۔ سو ایہہ
 مدینے دا ہی راجا (امیر) سی جس نے پیسے اکٹھا کرن وچ پرامڈ وی
 ناں بخشے۔ جویں اپان چاندے ہاں کہ مکے مدینہ دے گوانڈھ وچ
 ہی سوڈان وچ وی پرامڈ بیگے۔ صرف اپنا ہی نہی سوڈان وچ
 مصر نالو وی زیادہ پرامڈ نے۔ سو ایہہ تاں ہو ہی نہی سکدا کہ
 مکے مدینے دے علاقے وچ پرامڈ ناں ہون۔ نالے پرامڈ بناؤن دارواج
 اسلام دے جنم توں بہت پہلاں دا ہے۔ نالے مسلمان لوکان نے
 انیکان پرانیان رہ ریتان نوں رڈ کر دتا سی۔ جدوں پرانے پیغمبر دیاں
 بنیاں مورتیاں ایہناں تاں چھڈیاں تاں پرامڈ دا ستکار کون کریگا۔

سو سمبھوانا ایہو ہے کہ جنم ساکھیاں نے جہڑا کارو حمید دا ناں
 دتا ہے، ایہہ اوہو حمید ہے۔ کیونکہ جنگلی قسم دا منگول کارو
 انیواہ مایہ اکٹھی کریا کردا سی جس کر کے اس ہمیدن حسینی

ناں دے راجے نوں وی لوکان کارو دا ہی خطاب دے دتا ہووے گا۔
 جنم ساکھیاں پھر ناں کارو حمید ہی دتا ہے۔

آ ہمیدن بعد زندگی دھرمک ودوان دے طور تے وچریاتے بمبالی
 پرمیرا دا حصہ بن گیا جو بعد وچ وہابی فرقے نوں جنم دندی ہے۔
 (ویکھو پیسے تک: THE CLERICS OF ISLAM RELIGIOUS
 AUTHORITY AND POLITICAL POWER IN SAUDI
 ARABIA-NABIL MOULINE

https://archive.org/stream/0300178905/0300178905_djvu.tx

---- کہ حمید دھارمک بن گیا انج پور کھوج دی منگ کردا ہے۔
 گوشٹ انوسار کارو حمید مدینے دے روم علاقہ دا ہے۔ سمبھوانا
 اٹلی والے روم دی وی بندی ہے۔ گوشٹ لکھدی ہے کہ مدینہ مکے
 توں اتان دور ہے جتا مکے پنجاب توں۔ ہو سکدے اتھے گوشٹ
 اٹلی والے روم دی گل کر رہی ہووے۔ کیونکہ مدینہ تاں مکے توں
 صرف ۱۲ دن دا پیدل رستہ ہے۔ مطلب اس ساکھی توں سمبھوانا
 دے صرف اندازے ہی لائے جا سکدے ہن۔

ایہہ وی ہو سکدے کہ کارو کسے پور ملک دا راجا ہووے۔ پر گورو
 صاحب دا مدینے توں بغداد ول جانا ثابت کردا ہے کہ گورو
 صاحب نے لال ساگر پار کر کے مصر سوڈان والے پاسے نہی سن گئے۔
 جدوں کہ بغداد والے پاسے پرامڈ بناؤن دارواج نہی سی۔

باقی جویں جنم ساکھیاں نے دتا ہے کہ راجا سدھارن لوکان دیاں
 قبران پٹدا سی اوہ تاں کسے وی صورت وچ سنبھو نہی۔ جنم
 ساکھیاں دے کرتاواں نوں عرب-اپھریکا دے ہلاتان دا وی پتہ وی
 نہی سی کہ اوتھے پرامڈ بندے نے جتاں بیٹھ دولت چھپائی جاندی
 سی۔

گیانی ۱۶۶-۱۶۷ لکھیا ہے کہ سلطان مہید (حمید) کارو کیکنی،
 مصر دا بادشاہ سی جو اتہاسک طور تے غلط ہے۔

کارو بادشاہ دی ساکھی پہلی وار مدینے دی گوشٹ (۱۶۸) وچ
 وی پرگٹ بندی ہے۔ حالان اس بابت لکھاری جو واقفیت دندا ہے
 اوہ زیادہ بہمبلیھوسا ہی ہے۔ لکھدا ہے:-

"جتنا پنجابوں مکے ہے، اتنا ہی پرے مدینہ ہے۔ تاں بابا مدینے جائ
 پتا۔ مدینہ وکھے روم کا شہر ہے۔



میروئ سوڈان دے برج (پرامڈ) مطلب مے مدینے دے گوانڈھ وچ پرامڈ ہونا ثابت کردا ہے کہ مدینے دے علاقے وچ پرامڈ ہویا کردے سن۔ جنم ساکھی نے جہڑا قبران پٹناں لکھیا ہے اوہ دراصل پرامڈ کھودن دی گل ہے۔

مدینے دے اولیمانے جدوں محسوس کیتا کہ بابا نانک دا پیغام منکھتاوادی ہے تاں اوہناں بار بار گورو صاحب نوں گجاریش کیتی کہ تسیں اسمانیان سلطنت دے علاقے بغداد اتے شاؤشتر وی جاؤ جتھے شیعہ حکمران سنی لوکاں تے ظلم ڈھاہ رہے۔ اوہناں کیہا کیونکہ بغداد ہی پوری دنیا دا ودوتا کیندر ہے، تہاڈا سنیہا دنیا دے کونے کونے تک پھیل جائیگا۔

---◆---

راجا کارو حمیدہ پرامڈ پٹ پٹ خزانے لہیا کردا

روم کا پاتشاہ سلطان حمید کارون ہے۔ بڑا کارون جو آگے مہتر موسے کے پیکمبر کے زمانے میں ہوا سی۔ کارون ہارون دونوں بھائی بیسن۔ تب سلطان حمید کارون بھی بڑا ظالم پاتشاہ ہے۔ جہاں تیکر روم کی پاتشاہی سی سبھ لوٹ لٹی سی۔

اس توں آگے گوسٹ وچ گورو صاحب مدینے وکھے ہی بادشاہ کارو نوں ملدے ہن۔ پھر اتھے مدینے وکھے ہی پنجابوں گئے کجھ پور حاجیاں نال وی میل بندا ہے۔ (پتہ - ۱۷۵) اتے پھر اوتھے گوشٹاں شروع ہو جاندا ہن۔

سو اس پرکار کارو حمید والی گل مول وچ مدینے نال سبندھ رکھدی ہے۔ انج گوشٹ توں تھوڑا شک وکھتی ہو جاندا ہے جدوں اوہ لکھدا ہے کہ مدینے مے توں اوتان ہی ہے جتان پنجاب توں مکہ۔ حالان مے توں مدینے نگے دی سیدھے تے سارا ۳۵۰ کہ می ہے۔ سو گوسٹ دے لکھاری نے جو دوری دتی ہے اوہ تاں ایہو گجائش چھڈ دندی ہے کہ ہو سکدے گورو صاحب روم (اٹلی) وی گئے ہون۔ بھائی گرداس نے وی روم جان دا اشارہ دتا ہے۔ گورو صاحب دیاں یا تراواں بارے پڑھ کے اسیں محسوس کیتا ہے کہ اوہ بنان مقصد سیر دے طور تے کتے وی نہی گئے۔ بغداد وی جو اوہ جانندے ہن اس پچھے وی وڈا مقصد سی۔ ساڈی تش بدھ انوسار صاحب روم نہی گئے۔

اس سبندھ وچ اک مشکل پور وی ہے۔ مصر دے شہر کائرو نوں وی مشرومی جاں مش روم کیہا جاندا رہا ہے۔

مکے دی گوشٹ کہندی ہے کہ گورو صاحب سال بھر مکہ رہے۔ پھر جنم ساکھیاں ایہہ وی کہندی ہن کہ چوتھی اداسی وچ تے سال لائے۔ دوسرے پاسے جدوں اسیں ویکھدے ہاں کہ پہلی تے دوسری اداسی (بھارت بھرمن) وچ کوئی ۱۲ سال لگ جانندے ہن اس دے مدے نظر تے سالان وچ روم آدی علاقیاں وچ گھمنان کجھ سوچن وچ کجھ مشکلاں پیدا کردا ہے۔

پیپ (پنڈت ارجن منی) - ۹۳: نے لکھیا ہے کہ حمید دی اک رانی بیولڈ سی۔ گورو صاحب دے اشیرواد صدقہ اوہ گریہ وتی ہو گئی۔ اس نے گورو صاحب کولو روحانی گیان پراپت کیتا۔ رانی نے گورو صاحب دی تصویر بناو کے اپنے گھر لوالٹی۔ رانی نے اپنے ہتھی کڈھائی کیتا چولا صاحب گورو صاحب دے بھیٹ کیتا۔ لگدا

سی

مکے ہی گورو صاحب نے مدینے دے امیر (راجے) دے چٹکلے سنے سن چہڑا ہزاراں سال پرانے تکونے برج (پرامڈ) پٹ پٹ خزانے لبھن دی دوڑ وچ رہندا سی۔ کیہا جاندا سی کہ حمید نے ۴۰ گنج (خزانے) دولت اکٹھی کر لئی ہے۔

کارو بارے اک پور دلچسپ گل ایہہ سی کہ اس نے اپنی شہزادی دا نکاح اک سدھارن پروار وچ اس کر کے کر دتا کیونکہ منڈا بہت امیر بن چکا سی۔ دھسی دا نکاح کرن توں بعد کارو نوں جوائی دی امیری دا راج جدوں پتہ لگا تاں اس نے وی جوائی والا کم کرناں شروع کر دتا۔

ہویا کجھ اس طرحاں کہ جوائی دی ماں نے منڈے نوں دسیا کہ ایہہ جو تکونے برج (پرامڈ) ہن انان اندر ہے شمار دولت چھپی ہوئی ہے۔ جوائی نے بندے لے کے علاقے دا پرامڈ پٹ ماریا تے اسنوں سچ مچ بے شمار دولت حاصل ہو گئی۔

کارو کیونکہ ماہہ دی دوڑ وچ پیا ہویا سی اس نے وی پرامڈ پٹاؤنے شروع کروا دتے۔ جس کر کے علاقے وچ اس تے بہت تھو تھو ہوئی۔ ہر کوئی کہہ رہا سی کارو ماہہ

ہے کہ پنڈت جی بغداد والی گھٹنا نوں مدینے ہونا دس رہے ہن۔ پنڈت جی نے پور وی کئی تھائی اجہیاں غلط پھمیاں پیدا کیتیاں ہن۔

کارو راجے - اتہاس وچ کارو ناں دے پور حکمران وی کجھ اس پرکار ملدے ہن۔ پنجابی لوک کارا نوں کارو جاں کالا کہہ کے سمبودھن کردے آئے ہن۔ کارا دا مطلب وی کالا ہی ہندا ہے۔ سو ۷/۱۶ صدی وچ کارا بادشاہ دا ناں دنیا وچ مشہور سی۔ :-

۱. کارا خطائی (۱۱۲۴-۱۱۲۸ ای) ایہہ کاشگر دے منگول بادشاہ ہوئے ہن۔ اتہاس پہلی وار ہویا کہ ایہناں اپنے سپاہیاں نوں تنخواہ دینی شروع کیتی۔ ایہناں ہر حیلے وسیلے پیسہ اکٹھا کیتا۔ اپ ایہہ چینی بولدے پر ایہناں دی راج بھاشا فارسی ہی سی۔ کیونکہ کاشگر دا پنجاب نال نیڑے دا سبندھ سی اس کر کے انان دیاں کتھا کہانیاں وی پنجاب وچ پرچلت رہیاں۔ انان دے ہی کسے بندے دے ناں تے لاہور دے اتر وچ نارنگ منڈی توں ۸ کہ۔ می۔ قصبہ کالا خطائی موجود ہے۔

۲. کارا کونلو سلطنت (۱۳۷۴-۱۴۶۸ ای) بھاو ترکمان دیاں کالیاں بھیڈاں۔ انان دا راج اچ دے ازربائجان، جارجیا، آرمینیا، ایران: اتر-پچھم، پوربی ترکی، عراق: اتر-پورب۔ اس خاندان دے راجیاں دے ناں سن: بیرام خواجہ، کارا محمد تریمس، کارا یوسف، کارا سکندر، اسپیند بن یوسف، جہان شاہ، حسن علی۔ کارو بادشاہ دے بابت جو لوک کتھاواں پرچلت سن اوہ انان بادشاہاں بابت ہی سن۔

۳. کارا احمد پاشا، (وڈا پردھان منتری) عثمانیہ سلطنت ۱۵۰۳-۱۵۵۵ ای۔ اونی دنی اس بارے وی خوب چرچہ ہوئی سی کیونکہ انوں مہارانی تے مروا دتا سی کیونکہ اوہ اپنے جوائی نوں پردھان منتری بناوٹا چاہندی سی۔

۴. کارا دوڈ پاشا (وڈا پردھان منتری) عثمانیہ سلطنت ۱۵۷۰-۱۶۲۳ ای۔ اس نے بادشاہ عثمان دوجے دا قتل کروا دتا سی پھر ایہدا وی قتل ہویا۔ ۵. کارا مصطفی پاشا (۱۶۲۴-۱۶۸۳ ای) ترکی (ایران وی) دا عثمانیہ (اوٹومان) سلطنت دا بادشاہ۔ ۶. عبدال حمید ۱۸۷۶-۱۹۰۸ ای عثمانیہ سلطنت دا بادشاہ ہویا ہے۔

دی بھکھ وچ انہا ہو گیا ہے۔

کیونکہ گورو صاحب حکمران نوں ملن نوں پہل دیا کردے سن تے جدوں انان نوں کارو دیاں کرتوتاں دا پتہ لگا تاں گورو صاحب نے انوں ملن دا سوچ لیا۔

گورو صاحب نے ٹھیکریاں اکٹھیاں کر کے پوٹلی بن لئی تے کارو بادشاہ نوں ملن، جا کارو دے محل حاضر ہوئے۔ دروان نے انان نوں کیہا کہ اتھوں تھانوں کجھ حاصل نہیں ہونا ایہہ راجا بالکل کھراٹ نہیں کردا بھاؤ فقیراں نوں دان نہیں دندا۔ گورو صاحب نے دروان نوں کیہا کہ اسیں کجھ لین نہیں آئے اسیں تان ہندوستان توں آریے ہاں بادشاہ نوں ملنا ہے۔

دروان نے ترنت جا بادشاہ نوں خبر دتی کہ اس طرحاں دو پردیسی فقیر جے بندے ہندوستان توں آئے ہن تے ملنا چاہندے ہن۔ بادشاہ نے انان بارے پہلاں پی سن لیاں سی جدوں لوکاں نے انان نوں پتھر روڑے مارے سن۔ اس نے دروان نوں حکم کر دتا کہ انان نوں کہو کہ اڈیکن میں ڈیوڑی تے آکے ملدا ہاں۔

دروان نے گورو صاحب تے مردانے نوں کیہا کہ اتھے ہی انتظار کرو بادشاہ آ رہا ہے۔ دروان نے جدوں ہندوستان دا ناں سنیا تاں اوہدی جگیا سا وی ودھی تے کہن لگا آہ ودی ساری پوٹلی 'ج' کی چکی پھر دے ہو۔ گورو صاحب نے اوہ پوٹلی اسنوں کھولھ وکھائی۔ اوہ ٹھیکریاں نال بھری پٹی سی۔ اوہ پس پیا۔

جدوں بادشاہ دے آؤن دا وقت آیا تاں گورو صاحب دروازے لاگے پھر ٹھیکریاں اکٹھیاں کرن لگ پئے۔ بادشاہ نے پھر دروان نوں پچھیا کہ کہڑے فقیر ہندوستان توں آئے ہن؟ اوہ مسکراؤدا ہویا کہن لگا اوہ ویکھو ٹھیکریاں چنن ڈے نے۔

دروان نے پھر گورو صاحب نوں راجے اگے حاضر کیتا۔ گورو صاحب نے جویں راجے نوں سمبودھن کیتا تے واقفیت دتی تان راجا بہت پرہاوت ہویا۔ گل بات ہوئی۔ پر راجے دی تا جگیا سا سی کہ اے فقیر باقی تان سبھ ٹھیک تون ایہہ ٹھیکریاں کیو اکٹھیاں کر رہا سی؟

گورو صاحب کہن لگے بادشاہ سلامت! ایہہ ٹھیکریاں بڑے کم دی چیز ہن۔ بہشت وچ انان دی سخت ضرورت ہونی آ۔ بادشاہ کھڑ کھڑا کے پس پیا۔ کہن لگا اے درویش ایہہ تینوں کہنے کیہا ہے کہ تیریاں ایہہ ٹھیکریاں موت توں بعد تیرے نال جانیاں نے۔

گورو صاحب نے کیہا بادشاہ ایہو گل تان میں تھانوں دسن آیا ہاں کہ تسان جھڑے دولت دے انبار لائے نے ایہہ تھادے نال نہیں نبھنے۔

کارو دولت دے حق وچ دلیلاں دین لگا، کہ بابا جی زمین 'ج' دبی ایہہ دولت کس کم؟

گورو صاحب نے کیہا کہ اوہ تان ٹھیک پر دولت لئی جھڑی تیری دیوانگی ہے اوہ غلط ہے۔ تینوں کی پتہ کہ ایہہ سواساں دی لڑی کدوں ٹٹ جانی ہے؟ گریانی 'ج' آؤدا ہے کہ برہمگپانی دی سنگت وچ ربّ یاد آجاندا ہے پتہ نہیں گورو صاحب نے ہور کی کی دلیل دتی کہ بادشاہ نوں موت دسنی شروع ہو گئی تے پھر چرناں تے ڈھیہہ پیا۔

کہن لگا کہ دسو اس دولت دا کی کرناں چاہیدا ہے؟ گورو صاحب نے اپدیش دتا کہ دولت لوک بھلائی تے خرچ کر دیو۔ گورو صاحب نے کارو نوں بادشاہ دیاں ذمہ واریاں دسئیاں۔ کہ راجے نے پرجا نوں ہی اپنا پرور سمجھنا ہے۔

کارو کہن لگا کہ میں سنئے کہ راجا ہمیشاں دوزخ وچ پیندا ہے۔ گورو صاحب نے کیہا نہیں راجا، جے تسی پرجا دے سچے پر تپالک بن، سیوادار دی طرحاں وچروگے تان تھانوں اتھے وی بہشت تے اگے وی بہشت۔

اس موقعے گورو صاحب نے بادشاہ نوں جو جو اپدیش دتے اوہ گوشٹ دے کوی نے خوبصورت انداز وچ لکھے جو 'نسیتناما' کہاؤدے ہن۔ جدوں پنچم

نصیحت ناما۔۔

کیچے نیک نامی جو دیوے خدائے۔
جو دیسے جمی پر سو ہوسی پھناہ۔
داہم و دولت کیسے بے شمار۔
ن رہنگے کروڑی، ن رہنگے ہزار۔
دمڑا اسی کا، جو خرچے عر کھائے۔
دیوے دلاوے رجاوے خدائے۔
ہوتا ن راکھے اکیلا ن کھائے۔
تحقیق دل دانی وحی بہست جائے۔
کیجے طوبی، ن کیجے گمان۔
ہمیشہ ن رہگی، تو ایسی ن جان۔
ہاتھی و گھوڑے و لشکر ہزار۔
سبھی غرق ہوتے کو لاگے ن بار۔
دنیا کا دیوانہ کہے ملک میرا۔
آئی موت سر پر، ن تیرا ن میرا۔
کیتی گئی دیکھ باجے بجائے۔
رہے گا وہی ایک ساچا خدائے۔
آیا اکیلا اکیلا چلایا۔
چلتے وقت کچھ کام ن آیا۔
لیکھا منگیسے کیا دیجے جواب۔
طوبی پکارے تے پاویں عذاب۔
کیا ظلم دنیا ہے دمڑا کمایا۔
ن کھایا کھلایا اجائیں گویا۔
ہوینگا پشیمان کریں ہائے ہائے۔
جائینگا درگے توں پائیں سزائے۔
لعتن ہے ان کو اور انکی کمائی۔
دغے بازی کرکے دنیا لوٹ کھائی۔
پیئے پیالے و کھائے کباب۔
دیکھو رے لوگو وے ہوتے خراب۔
جس دا توں بندہ اسے نہ چتارا۔

پاتشاہ گورو گرتھ صاحب دی بیڑ پڑ رہے سن او دو سوال اٹھیا سی کہ ایہہ نسیئنا ما گربانی وچ شامل کیتا جاوے جاں ناں۔ حالان جنم ساکھیاں نے اس نوں گورو صاحب دی کرت منیا ہے پر پنچم پاتشاہ نے اس تے پروانگی دی موہر ناں لائی۔ بیٹھاں پڑو۔

لکھیا ہے کہ راجا کارو حمید گورو صاحب دے اپدیش توں اپنا پرہاوت ہویا کہ اس نے سارا دھن پر جا دی بھلائی تے خرچ دتا تے چھیتی ہی راج-بھاگ اپنے پتر نوں سونپ کے آپ دھارمک کماں وچ لگ گیا۔ ND

---◆---

اکھ دے پھور وچ سلطان پور پہنچے

بے بے نانکی نے ویر دے ہتھاں وچ دم توڑیا سی
(اگست آخری ہفتہ ۱۵۳۱ ای۔)

گورو صاحب مدینے ٹھہرے ہوئے سن کہ بے بے نانکی نے ویر نوں ڈاڈھی محبت نال یاد کیتا۔ دپہر دا ویلا سی۔ گورو صاحب نے مردانے نوں کھیا کہ مردانہ! شامی آپاں سلطان پور روانہ ہونا ہے۔ بے بے جی ٹھیک نہی ہن تے ملن واسطے پکار رہے ہن۔ مردانے نے کھیا گورو صاحب اسیں سلطان پور توں کئے کو دور ہاں۔ گورو صاحب نے مردانے نوں دوری دا گیان کروایا۔

اتھاس وچ آؤدا ہے کہ گورو صاحب جدوں فقیراں توں ولے ہوئے تہ تک تر کالان ہو چکیاں سن۔

صاحب نے مردانے نوں سچیت کیتا کہ آپاں روانہ ہونا ہے۔ مردانے نے اکھاں بند کر کے اکال پرکھ دا دھیان کیتا۔ اس پرکار اوہ ڈیرے توں اک دم لوپ ہو گئے جتھے اوہ فقیراں وچ براجمان سن۔ بنیرا ہون کر کے کسے نوں چت چیتا وی نہی آیا کہ اوہ فقیر کمرے وچ پین وی کہ نہی۔

گورو صاحب اتے مردانہ سلطان پور وچ پہنچ گئے۔ اتھاس چ لکھیا ہے کہ اس ویلے سلطان پور وچ پھر رات گئی سی۔ نا بھاؤ دن ڈبے نوں تہ گھنٹے ہوئے سن۔

بے بے جی نوں پردے نال لایا۔ بے بے جی دے تپدے سریر ل ٹھنڈ پے گئی۔ پیار دی اس اوستھا وچ پھر بولاں (بھاشا) دی ضرورت نہی سی رہ گئی۔ بے بے جی دیاں اکھاں وہ رپیاں سن۔ گورو صاحب دے دونوں دریاں وی کنڈھیاں توں اچھل گئے۔ بھائی مردانے دیاں اکھاں کدی نہی سن بھریاں پر ہن اوہ وی دل پٹیاں۔ کیونکہ اوہ سارے حالات توں جانو سی۔ پر سی مردانہ وی خاموش۔ پر پاسے سناٹا سی۔ صرف رسوئی وچ تلساں بھانڈیاں دی آواز کر رہی سی۔

پر کسے نوں پتہ سی کہ بھین بھرا دا آخری میل ہے۔

جدوں جذباتاں دے دریاں کے تان بھین نے بہت ہی مدھم جہی آواز وچ پچھیا، "کی لاگے ہی سسے؟ دپہرے یاد کیتا سی میں، کہ آخری وار وی درشن کر لوا۔"

اس توں پہلوں کہ گورو صاحب کجھ جواب دندے

مردانہ بول پیا، "بیبی جی، مکے مدینے سی اسپن۔ انج تہ مہینے لگ جاندے پہنچن 'ج۔ تھانوں پتہ ہی ہے گورو جی تھانوں ملن پون سوار ہو جاندے۔"

رجا وچ رہن والی پہلی گرسکھ بیبی نے گورو صاحب توں لمے جیوں دی منگ ناں کیتی سگوں ۸۴ دے گیڑ توں چھٹکارا ہی منگیا۔ گورو جی نے دوواں جیاں نوں اسپس دتی۔

بھٹیا جے رام وی ڈھلے مٹھے ہی رہندے سن۔ واناں نوں وی دلاسه دتا۔

اپنے نوں تلساں نے لنگر تیار کر دتا۔ بے بے جی نوں گدیاں دی اوٹ دے کے بیٹھایا ہویا سی۔ گورو صاحب اتے بھائی مردانہ نے لنگر چھکیا۔

لنگر اپرنٹ جدوں بابا جی بھانیا جی نال گل بات کر رہے سن تاں پتہ لگا کہ بے بے جی تان لمے لمے ساہ لے رہے ہن۔ گورو صاحب نے جھٹ منجے جا بھین دے سرتے ہتھ رکھیا پر اوہ تان جا رہے سن۔ صاحب نے بھین دا سر اپنی گود وچ لے لیا۔ صاحب 'ست کرتار' اچار رہے سن۔ بے بے جی تان جا چکے سن۔

تلساں دے چیک چھاڑا پاؤن تے آڈھی گوانڈھی وی اکٹھے ہو گئے۔

بے بے جی دے اولاد نہی سی۔ بھانیا جے رام پلتا دے بھراتے بھتیجے ہی دوواں جیاں نوں سانہ رہے سن۔ (کھیا جاندا ہے کہ چھیتی ہی کجھ دن بعد بھانیا جے رام وی جوتی جوت سما گئے سن۔)

سویرے پٹ پھٹالے تے گورو صاحب نے مردانے نوں واپسی لئی حکم کر دتا۔ سلطان پور دی جوه توں ذرا کو پرے ہٹ اک تھان بہہ گورو صاحب نے مردانے نوں حکم کیتا کہ اکھاں میٹو تے ست کرتار چھو۔

مردانے نے جویں اکھاں کھولیاں تان پھر مدینے فقیراں دے تکیئے تے سن۔ اتھے اجے پھرات سی۔ (مدینے اتے سلطان پور ابارا ایملودھیب ابراہیم درمیان وقت دا تہ گھنٹے دا فرق ہے۔ مدینہ پچھے ہے) فقیر سویرے اٹھے۔ اناں نوں سبھ کجھ عام ورگا ہی لگا۔ پر ذرا کو حیرانی ہوئی کہ مردانہ دن چڑے وی ستا پیا سی۔

دن پھر مردانے نال بیبی جی بارے گلاں ہو رپیاں سن۔ نال ہی بودی والے تارے بابت وی گل چھڑ پئی۔ ادوں گورو صاحب نے پھر مردانے نوں کھیا کہ تکھاری دی دھن و جاؤ۔ شبید رچیا۔

تکھاری محلہ ۱ تارہ چڑھیا لما کیو ندر نہالیا رام۔ سیوک پور کرما ستگور سید دکھالیا رام۔ گر سید دکھالیا سچ سمالیا ایہنس دیکھ بیچاریا۔ دھاوت پنچ رہے گھڑ جانیہ کام کرودھ بکھ ماریا۔ انتر جوت بھئی گر ساکھی چینی رام کرما۔ نانک ہومے مار پتینی تارہ چڑھیا لما۔ اگر مکھ جاگ رہے چوکی ابھیمانی رام۔ اندن بھوڑ بھیا ساچ سمانی رام۔ ساچ سمانی گرمکھ من بھانی گرمکھ ثابت جاگے۔ ساچ نام امرت گر دیا پر چرنی لو لاگے۔ پر گئی جوت جوت مہ جاتا منمکھ بھرم بھلائی۔ نانک بھوڑ بھیا

مُن مانیا جاگت رین وپانی .. ۲ اوگن ویسریا گنی گھڑ کیا رام .. ایکورو ربیا اوژن بیارام .. رو رہیا سوئی اوژن کوئی من ہی تے من مانیا .. جن جل تهل تربھون گھٹ گھٹ تھاپیا سو پرہہ گرمکھ جانیا .. کرن کارن سمترہ اپارا تربدھ میٹ سمانی .. نانک اوگن گنہ سمانے ایسی گرمت پائی .. ۳ اون جان رے چوکا بھولارام .. ہؤے مار ملے ساچا چولارام .. ہؤے گر کھوئی پرگٹ ہوئی چوکے سوگ سنتاپے .. جوتی اندر جوت سمانی آپ پچھاتا آپے .. پیٹیڑے گھر سبڈ پتینی ساہرڑے پر بھانی .. نانک سنگور میل ملائیچوکی کان لوکانی ..

---◆---

مدینے توں بصرے گئے پھر شوستر دے راجے نوں رابے پایا۔

گورو صاحب توں کوئی ۲۰۰ سال پہلاں پرسدھ عرب یاتری ابن بٹوٹانے لکھیا ہے کہ اونی دنی بصرہ شہر پوری دنیا وچ پرسدھ سی۔

بصرہ (اج عراق وچ، ایران دی سرحدتے) اک طرحاں نال پچھم دا وپارک دوار بن چکا سی۔ بھارتی ساجو سامان خاص کرکے مسالیاں دا ایہہ کیندر سی جو اگے پچھم ول جاندے سن۔ بھارتی سوداگر وی اتھے وس چکے سن کیونکہ اونا جانا تاں بنیا رہندا سی۔ بصرے دا پنجاب نال کجھ زیادہ ہی سبندھ رہا ہے۔ اج کئی پنڈاں تھواواں دے ناواں دا بصرہ شہر نال سبندھ ہے۔ ہورے ہور کئی گوتاں دے نہ وی بصرے تے ہن: اوہ لوک جو صدیاں پہلاں بصرہ توں اٹھ کے آئے سن۔

بصرے گورو صاحب نے کی کی کوتک اتھاس وچ سامبھے نہی جا سکے۔

بصرے دے بیٹھاں دریا دے دوسرے پاسے ۴۰ کھ می بٹوا کھرماشہر (اج ایران وچ، عراق دی سرحدتے) ہے جس دا اونی دنی ناں مہمراہ سی۔ ہو سکدا گورو صاحب مہمراہ وی گئے ہون۔

کئی لکھاریاں اتھے بھائی مردانے دا چلانا ہونا لکھیا ہے جو غلط ہے کیونکہ بغداد دیاں ساکھیاں وچ بھائی صاحب نال ہن۔

مہمراہ توں ۲۵۰ کھ می ہزاراں سال پرانا شاؤش شہر ہے۔ جو کسے ویلے بادشاہ دارا دی راجدھانی سی۔ دارے دا راج پنجاب تے وی راج رہا ہے۔ ایہدی پراتنتا دا پتہ ۱۸۵۰ وچ اک انگریز نے لایا سی۔ اتھے ہی ایسٹائیمت اتے اسلام دے سانجھے پیغمبر دانیال جان ڈینیل دا مقبرہ ہے۔

اس اتینتت امیر شہر نوں دو تہ واری لٹیا گیا سی۔ منیا جاندا ہے کہ اتھے بھارتی مدراسی ایلم لوکاں دا راج پنڈا سی۔ اج توں ۲۶۵۰ سال پہلاں جدوں انوں لٹیا پٹیا گیا تاں لٹیرے حملہ آور اسر بینیپال نے بیٹھ لکھی عبارت وی اتھے پتھرتے کھدوا دتی:-

“دنیا دا ایہہ پوتر شہر، دیوتیاں دی بھومی اتے ادبھت رہس مٹی ٹکانا اج انوں جنتے میں غرب محسوس کردا ہاں۔ میں ایہدے کھزانی دے بوئے کھولنے جتھے سونا چادی تے ہور ساجو سامان بھریا ہویا سی۔ میں شاہی محل 'جگرت' تخت تباہ کر دتا ہے۔ میں ایہدے تامیے دے چمکیلے سنگ بھن دتے۔ ایلم مندران نوں میں مٹی وچ ملا دتا ہے اتے اوناں دے دیوی دیوتیاں نوں بھن توڑکے ہوا چ ادا دتا ہے۔ اناں دے پراتن تے اچوکے بادشاہاں دے مقبرے میں بھن توڑکے ہڈیاں تنگیاں کر چھڈیاں نے نال پئے خزانے تے ہڈیاں میں اسور دیش لے کے جا رہا ہاں۔ میں پورا

THE CLERICS OF ISLAM RELIGIOUS AND POLITICAL POWER IN SAUDI ARABIA - (NABIL MOULINE) انج ایہہ پکھ ہور کھوج دی منگ کردا ہے۔

۱۹۱۱ انوسار پھرات رہندی پہنچے پر بالا جنمساکھی دے اک ہور نکھسے (جوابر- ۱۸۳) انوسار پھرات گئے پہنچے۔ دوسری گل ٹھیک لگدی ہے کیونکہ مدینے دا سلطان پور توں ۳ کو گھنٹے ٹائم وچ فرق ہے۔

*تارہ چڑھیا لما: *نانک شاہی جنتری والے ودوان پال سنگھ پریوال دا کہنا ہے کہ ایہہ شب ۱۵۳۱ ای دے پہلی کامٹ دے چڑھن سمیں رچیا گیا۔ وکیپیڈیا دے پہلی کامیٹ دے اندراج وچ پچھلے ۳۰۰۰ سالان توں کامیٹ (پوچھل تارہ) دے اُون دے سال / مہینے دتے ہن۔ اس انوسار ۱۵۳۱ وچ کامیٹ اگست دے مہینے دسیا سی۔

جدوں کہ ۱۵۳۱ وچ صاحب اپنی مکے مدینے دی اداسی تے سن۔ بڑی حیرانی دی گل کہ بالا جنمساکھی وی مدینے توں سلطان پور سرت رانی (اداری لیتی) پہنچن دی گل کردی ہے۔

پھر گہ نال تکیئے تاں پتہ لگدا کہ 'تارہ چڑھیا لما' شہید وچ گورو صاحب کسے دے جوتی جوت سماؤن دی گل وی کر رہے ہن۔ گل ادوں صاف ہو جاندی ہے جدوں پھر پیکیاں اتے سہریاں دی گل بندی ہے۔ پیٹیڑے گھر سبڈ پتینی ساہرڑے پر بھانی .. نانک سنگور میل ملائی چوکی کان لوکانی .. "توں صاف ہو جاندی ہے کہ کسے گرمکھ بیبی دی گل ہو رہی ہے۔

سو بالا جنمساکھی جو اکسمات سلطان پور پہنچن دی گل کردی ہے اوہ ہے جی دے چلنے دا موقع ہی سی۔ پھر ہے جی دے چلنے بابت جنمساکھیاں چپے ہن۔ سو صاف ظاہر ہو جاندی ہے کہ جدوں گورو صاحب دے کسے پہلے سکھنے گورو جی نوں مشکل دی گھڑی ویلے یاد کیتا تاں صاحب اتھے حاضر ہو گئے۔

ایہو کارن ہے سکھ پنتھ وچ مانتا ہے کہ بابا جی ہے جی نوں ملن ہزاراں کوہاں توں چلے اُدے سن۔

ہے جی گورو صاحب توں عمر وچ پنج سال وڈے سن۔ (جنم ۱۴۶۴ ای)

سانوں امید ہے گورو صاحب دے دوسرے سکھ بھائی رائے بلار دے چلانے بابت وی گرہانی وچ ضرور کتے گورو صاحب نے سنکیت دتے ہونگے۔ مردانے دے چلانے دتے اشارے تاں لبھ لے گئے ہن۔

و بہتے لکھاریاں (گیانی- / کھجان -) نے ہے جی اتے بھانیا جی دا چلانا اکھیاں (۳ دن دا فرق) ہی لکھیا ہے۔ اودھر ایران دا فارسی ساہت وی دسدا ہے کہ ۱۶ وی صدی وچ چھوت دیاں بیماریاں دا پرکوپ عام سی:-

<https://www.tabnak.ir/fa/news/703378/> بیماریاں

(SHUSH in Iranian style. English: SUSU)

گیانی- ۲۷۱، بروالا- ۸۹ نے تاں اتھوں تک لکھیا ہے کہ ڈیرہ بابا نانک والا چولا صاحب وچ شاؤش دے راجے نے بھیٹ کیتا سی۔ جو سراسر غلط ہے۔

<https://sadatghiri.ir/web2/?p=2734>

د سنت سید پرتھال سنگھ - (کنور اجیت سنگھ) نے گورو صاحب دا مدینے توں کپھا جانا تے اوتھے گورو صاحب دی یادگار بننا لکھیا ہے۔ جدوں کہ اتھاسک سچائی ایہہ ہے کہ ۱۶وی صدی وچ کپھا لگ پگ خالی ہی ہو چکا سی۔ ایہہ شہر تاں بہت بعد وچ دوبارہ آباد ہویا ہے۔ اس لکھاری نے کجھ ہور وی اجہیاں گلاں لکھیاں ہن جو اتھاسک کسوٹی پوریاں نہی اتردیاں۔

واگیردار- در- تاریخ- ایران

ایلم صوبہ فناہ کر چلیا ہاں تے دھرتی تے لون چھڑک کے جا رہا ہاں۔"

شہر دی دوسری وار تباہی ۱۶۳۸ ای وچ مسلمانان دے حملے سمیں ہوئی اتے تیسری تباہی منگولان تے ۱۶۱۸ وچ کیتی تے رہندی باقی ۱۵ وی صدی وچ نکل گئی جدوں اتھوں دے وسنیک ہجرت کر کے دیزپھول جا بیٹھے۔ اس پوری دنیاں وچ پرسدھ ایہہ اتھاسک شہر تھیہ ہو گیا۔ بہت تھوڑے جہے گھر اتھے ۱۶ صدی تک بچے رہ گئے۔

پر سکھ اتھاسک وچ ذکر ہے کہ گورو صاحب شاؤش گئے سن کیونکہ اتھوں داراجا سلطان مہندی گھولی غیر سنی لوکاں تے ظلم کر رہا سی۔ N پر شؤش دے پورب وچ ۷۵ کہ۔ می. بٹواں شہر ہے شؤشتر (بھاؤ شؤش توں بہتر) پرانے سمیاں وچ ایہدا ناں سرکٹیر ہندا سی۔

ایہہ ساریاں گلاں لکھن توں ساڈا مطلب ہے کہ گورو صاحب شؤش نہی گئے ہونگے سگوں شؤشتر گئے سن۔ کیونکہ شاؤش تان اودوں تک تھیہ ہو چکا سی۔ گورو صاحب اتھے پہنچدے سن جتھے کوئی راجا ہووے جاں دھارمک کیندر ہووے جاں جتھے انسانیت نال دھکے ہو رہا ہووے۔

دوسرے شؤشتر وچ اونی دنی بیٹھ اتے تن چار واری حکومت دے تختے پلٹے گئے سن تے گورو صاحب دے ویلے حکمران راجے مہندی گھولی سلطان نے وی ات چکی ہوئی سی۔ اس نے مولانیا نون کھل دتی ہوئی سی کہ جہڑا وی تھانوں غیر شیعہ نظر آئے اوہنوں ترنت شیعہ فرقے وچ لیاؤ جے نہی مندا تان بے شک قتل کر دیو۔

اسنے ڈونی پٹوارکھی سی کہ جہڑا وی سنی جاں کافر نون ماریگا انوں پاپ نہی سگوں پین لگیگاتے سریرتے جنے وال اونے ہی قاتلان دے پاپ دھوتے جانگے۔ ایہہ گلاں کر کے مکے مدینے دہائی مچی ہوئی سی کہ کوئے سنی لوکاں تے ظلم ہو رہے۔ دوسرے پاسے شیعہ حکمرانان دا کہنا سی کہ اسیں تان صرف بدلہ ہی لے رہے ہاں انان سنی لوکاں تے تان محمد صاحب دے رشتے دار وی نہی سن بخشے۔

گورو صاحب اتھے ۲۵۰ کہ۔ می. دا پینڈا تہہ کر کے بصرہ توں آئے سن۔ کوتکی گورو اودیاں ہی مولانیاں دے ٹیٹے چڑھ گئے جدوں انان نون پتہ لگا کہ ہندوستان توں کوئی ہندو فقیر آیا ہے۔

مولانیاں نے جدوں گورو صاحب نال گل بات کیتی تان اوہ نیوٹر ہو گئے۔ شیعہ جوشیلیاں دا سارا جوش مدہم ہے گیا۔ گورو صاحب نے انوں نون سمجھایا کہ بے گناہ انسانان نون قتل کر رہے ہو کتھے لیکھا دیوگے؟ کی مجھب نے تھانوں ایہو سکھایا ہے؟ کی قرآن وچ لکھیا ہے کہ بے گناہ نون قتل کر دیو جیکر اوہ دوسرے فرقے جاں مذہب دا ہے تان؟

گل راجے گھولی تک وی پہنچ گئی۔ گورو صاحب نون راجے دے دربار پیش کیتا گیا۔ جتھے راجا سمیت مولانے گورو صاحب دے ساہمنے شرمسار سن۔

مکدی گل اتھے راجے نون سمجھایا کہ بے گناہ انسان دا قتل دنیا دا سبھ توں وڈا جرم ہے جو کسے وی طریقے خدا معاف نہی کردا۔ کسے دے وچاراں کر کے کسے دا قتل کرناں ایہہ تان خود قرآن وی نہی منظور کردا۔

مکے مدینے دی گوشٹ نے اس اپدیش نون کجھ اس طرحاں خوبصورت طریقے قلم بند کیتا ہے:-
آدمنور خدائ تھیں پیدا ہویا جگ۔۔

تس توں ہوئے آدمی دنیاں جتھوں لگ۔۔

بھیدن بیٹے باپ میں اک جات دی نام۔۔

جھوٹھے مذہب بناوٹی بندیا رچے تمام۔۔

مذہب خدا دا اک ہے ساری دنیاں ماہ۔۔

سبھے اسنوں مندے مالک سبھ دا واہ۔۔

بنے وٹاں زمی پر پاون جیوں کرسان۔۔

کیتے مذہب پیغمبراں تیسے بہت جہان۔۔

ظلم کسے پر جو کرے حرص مذہب دی چائ۔۔

جنہاں مارے آدمی دوزک پیسن جائ۔۔

بھٹھی اندر پائین لاون تائ سلائی۔۔

بالو ریت بھکھائیے اپر اسدے پائ۔۔

اندر بھجے دھان جیوں تڑپھے تے بللائی۔۔

مارت جو ہیں آدمی بناں گناہ کرا۔۔

پوندے دوزک ہاویئے جیتے دیہی وال۔

چشمے کڈھے اوگنی ناسی گندھ غبار۔۔

کوپر اتے ڈھاڈھڑی جلدے کرن پکار۔۔

ترشنا رکھن سکئی بیپیراں گاوار۔۔

نانک پائن دکھ صد جن پاپی آپار۔۔

گورو صاحب نے انان نون دلیل پوریک احساس کروا دتا سی کہ مذہب دے ناں تے کسے انسان نون مار مکا دین توں وڈا گناہ پور کوئی ہو ہی نہی سکدا۔

جدوں انان نون اپنی غلطی دا احساس ہویا تان گورو صاحب تے مردانے شبد لا دتا:-

اندھے عقلی باہرے کیا تن سیو کہئے۔۔ بن گرن پنتھن
سوجھئی کت بدھ نہیہی۔۔ آکھوئے کو کھرا کہے
کھرے سارن جانے۔۔ اندھے کا ناؤ پارکھو کلی کال
وڈانے۔۔ (یورا شبد پہلاں آچکا ہے۔)

مردانے دی رباب سن کے مولانیا وچ پھر کھسر پھسر ہوئی کہ فقیر ساز کیو وچا رہا ہے؟ سنگیت حرام ہے۔ اتھے پھر گورو صاحب نے دھارمک آگواں تے راجے نون سمجھایا کہ جہڑا سنگیت کھدا دی صفت وچ وجایا جائے اوہ حلال ہندا ہے بھاؤ پوتر ہے۔ ہاں جہڑا تھانوں دھارمک سوچ بھلا کے کام کرودھ ول پریرت کرے اوہ منا ہو سکدا ہے۔ اس گل تے وی مولانیاں نون سہمت ہونا پیا۔

